

Ірина Мужикова,
доцент кафедри образотворчого мистецтва
ПНПУ імені В.Г. Короленка,
кандидат педагогічних наук (м. Полтава)

МАЙСТЕР-КЛАС ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

В статті розкривається потенціал майстер-класу, як однієї із форм організації процесу навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі та засобу активізації художньо-творчої діяльності підлітків.

Ключові слова: образотворче мистецтво, дитячий малюнок, художньо-творча діяльність підлітків, активізація.

Сучасна освітня політика України спрямована на оновлення змісту та методів навчання й виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах з позицій компетентнісного підходу, що спрямовує освітній процес на формування та розвиток ключових і предметних компетентностей. Результатом такого процесу має бути формування загальної компетентності – інтегрованої характеристики досягнень учня, здатності особистості, набутої у процесі навчання, що охоплює знання, вміння, навички, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізовуватися на практиці [6].

Образотворче мистецтво – одна із форм пізнання реального світу, завдяки якій відбувається формування уявлення про цілісність картини світу. Про його значення для всебічного розвитку дитини наголошували іще педагоги-класики Ж.-Ж. Руссо, Я.-А. Коменський, І.Г. Песталоцці, А. Дістервег. Вивчення мистецтва сприяє розвитку у особистості спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та вдосконалення власної почуттєвої культури [5].

Сутністю шкільного курсу образотворчого мистецтва є засвоєння учнями досвіду попередніх поколінь художнього осмислення явищ навколишнього світу та власної життєдіяльності і відображення результатів цього осмислення мовою мистецтва в процесі художньо-творчої діяльності.

Художня образотворча діяльність – один із чинників збагачення духовності дітей. Через неї вони ознайомлюються з національними і світовими надбаннями культури, загальнолюдськими цінностями, які відображаються у різних видах і жанрах образотворчого мистецтва за їх допомогою розвиваються розумові здібності учня, його інтелект, збагачується емоційна сфера і культура почуттів школяра, реалізуються можливості, прихильності особистості до тих чи інших видів і жанрів мистецтва.

Стремління дитини до діяльності – «основний закон дитячої природи» (К.Д.Ушинський). Один із різновидів художньої діяльності – малювання у своєму розвитку проходить ряд етапів (Д. Ділео, В. Бехтерев, А. Бакушинський, В. Мухіна, С. Левін, Є. Ніколаєва, Є. Романова, В. Роменець).

Першими проявами художньої діяльності є «каракулі» і «кривулі» зумовлені пошуковою активністю дитини. Появу дитячих малюнків В. Мухіна пов'язує із процесом засвоєння одного з видів знакової діяльності (надання одному об'єкту (малюнку, символу, знаку) значення іншого об'єкта (реального предмета)), в якому виражені особливості зорового сприйняття і уявлення дитини, її рухового розвитку, мислення і ставлення до дійсності [1].

Виявлена дитиною можливість отримання різноманітних штрихів, овалів, плям та заповнення ними простору аркуша веде до цілеспрямованого повторення випадково отриманих конфігурацій, або зразка, показаного дорослим. У процесі малювання відбувається координація відчуттів зорової та рухової сфери, зір починає встигати слідкувати за рухом руки [2].

Встановлення зв'язку між образом та його значенням відбувається в момент, коли в елементах малюнка дитина бачить тваринку, машину, будинок, квітку і дає їм назву відповідних предметів. Дифузний характер зображальних побудов співвідноситься з уявленнями маленького художника про зображувані предмети і коригується ним у ході такого співвіднесення.

Межа між дозображальною і зображальною стадією досить умовна, вона пов'язана із розвитком мислення та мовлення. Це не лише надання значення зображеному, а свідомо спланована дія, втілення задуму.

У молодшому дошкільному віці дитина прагне відтворити у малюнку складний предмет, використовуючи для цього засвоєні раніше елементи образів. Складання цілого з елементів спочатку дуже хаотичне: деталі або накладаються одна на одну, або взагалі не поєднані між собою. Елементи, яких не вистачає у зображенні, доповнює фантазія. Малюнок може лише відносно нагадувати зображуваний предмет. Через неточність зображення для одного і того ж образу знаходяться все нові і нові значення. Можливо у цей час діти технічно не можуть відтворити те, що вони сприймають і надумали відобразити.

Надалі дитина у своїх малюнках відтворюватиме оточуючий її світ, поступово засвоюватиме та вдосконалюватиме власне зображальні форми.

Приблизно у віці 4-5 років малюнки стають складнішими та набувають рис схематичності. Дитина прагне відобразити свої знання про зображуваний предмет, тому в поле зору художника можуть потрапити такі деталі, які є невидимими при спостереженні предмета, або при спостереженні його у певному ракурсі бачити неможливо. Предмети на малюнках розташовуються розгорнуто, у плані, щоб їх можна було без перешкод розглядати. У роботах можуть синтезуватися епізоди «несумісного» характеру (внесення в одну композицію різних пір року). На цьому етапі у зображеннях з'являються стійкі образи-конфігурації (індивідуальна символічна система), які мандрують з одного аркуша в

інший. Це певні способи зображення дерева, квітки, сонечка, людини на основі визначення їх характерних ознак.

У процесі розвитку дитячого малювання притаманна дітям тенденція до закріплення звичних графічних образів стикається з тенденцією перетворення цих образів в застигли шаблони, які відповідають елементарним вимогам зображення і знаходять визнання в оточуючих.

Молодший шкільний вік (6-10 років) найбільш сприятливий для розвитку у дітей здібності будувати образи уяви за законами краси. У цей час відбувається найвищий художній підйом в образотворчій діяльності. На зміну наочно-ілюстративному пізнанню у дітей поступово розвивається варіативне і фантазійне мислення, що формує власне образне мислення – здібність довільно будувати образи, користуючись і реальним, і абстрактним матеріалом. Цей період найбільш сприятливий для введення у діяльність молодших школярів тих культурних форм, які історично склалися у традиціях художньої діяльності, що потребує і навчання, і ознайомлення з творами мистецтва, і творчості. Дітям цього віку доступні найбільш загальні способи пошуку будови художньої форми, такі як ритм, колорит, симетрія, рівновага, пропорції, що забезпечують гармонію і дисгармонію художньої форми [3].

Малюнки дітей молодшого шкільного віку найрізноманітніші за тематикою. Це зображення людини і тварин, казкових, фантастичних і реальних сюжетів, різноманітних предметів, будинків і транспорту, явищ природи і подій повсякденного життя. Для зображення школярі частіше обирають найближче оточення, поєднують реальні приклади із вимислом, життєві подробиці із грою. Сюжети малюнків мають продовження у часі.

Відтворюючи форму складних об'єктів діти намагаються відобразити їх будову, іноді упускаючи деякі деталі та допускаючи порушення пропорцій. Об'ємність предметів та глибину простору у зображеннях частіше учні початкових класів не відтворюють, або відтворюють частково. Предмети здебільшого зображають силуетно, іноді можуть намалювати на

них тінь. Часто у малюнках зустрічається різнопланове зображення, коли предмети малюються ніби з різних точок зору.

Дітям даного віку не властиво відтворювати перспективні явища. Найбільш характерною для малюнків цього періоду є фризова композиція просторових побудов, коли один предмет не може перекрити інший і всі об'єкти розташовуються уздовж нижнього краю аркуша. Рідше увесь аркуш заповнюється дрібними зображеннями. У таких сюжетних композиціях можуть бути відображені події, які відбувалися у різний час, можливо послідовно. Такі малюнки схожі на своєрідні оповідання.

Колір більшість дітей використовує для розфарбовування зображення відповідно до дійсності: трава – зелена, небо – голубе, сонце – жовте. Здебільшого діти не використовують властивість змішування кольорів для отримання складних відтінків. Водночас учні початкових класів відчують емоційну силу кольору і використовують його для оздоблення зображень та для вираження свого ставлення до зображуваного. Є діти, які тонко відчують колірне багатство світу і намагаються відтворити його у своїх малюнках. Вони сміливо змішують кольори і гармонійно поєднують їх у своїх роботах. Водночас таким учням важко даються контурні графічні роботи.

Деяка технічна недосконалість зображень, виконаних учнями початкових класів, компенсується художністю і образністю їх малюнків.

Таким чином, дитяче малювання можна вважати цілісним інтегрованим явищем, в якому втілені такі важливі функції, як пізнання оточуючої дійсності (вміння бачити, розуміти, співвідносити, роздумувати) та відтворення її шляхом зображення (Є. Ніколаєва, В. Мухіна, В. Роменець, В. Щербаков), вираження естетичного ставлення до дійсності (А. Мелік-Пашаєв, Ю. Полуянов, Н. Фоміна), а також гра та спілкування (В. Роменець). Та передусім, малювання – це активна практична діяльність. Адже дітей приваблює не тільки результат цієї діяльності, але й сам її процес, який

варто розглядати як основу навчання естетичного сприймання, оцінювання, перетворення світу.

Останнім у дитячому малюванні є етап «правдоподібних» зображень. Малюнки підлітків набувають рис інтелектуалізованого копіювання, їх автори відмовляються від схеми і прагнуть відтворити дійсний вигляд предметів, досягти правильності зображення, хоча частина малюнка ще може бути представлена схематично. Збагачується тематика малюнків (з'являються пейзажі, внутрішній вигляд будинків), підлягають засвоєнню та вдосконалюються власне зображальні форми. Коли ж з'являється відносна правильність, пропорційність, достатня міра деталізації, а в цілому – реалістична копія, малюнок втрачає свої типово дитячі риси. Зрештою, реалістична копія об'єктів дійсності служить завершенням періоду дитячого малюнка [4].

Нажаль саме на підлітковий період (останні роки вивчення образотворчого мистецтва) припадає природне згасання інтересу до зображувальної діяльності. Це пов'язується зокрема з критичною оцінкою власних здібностей та усвідомленням неможливості досягти рівня видатних художників, із формуванням уявлень про майбутню професійну реалізацію та прагматичної оцінки місця образотворчої діяльності в ній, врешті із підлітковим нігілізмом.

Особливо важливим у цей період вбачається поєднання уміло організованого сприйняття творів мистецтва з безпосередньою участю підлітків у самому процесі творчості, оволодіння ними певними технічними прийомами художньої діяльності. Серед різноманітних засобів зацікавлення та активізації художньо-творчої діяльності підлітків на уроках образотворчого мистецтва добре зарекомендувала себе така форма організації процесу навчання як майстер-клас. Основними типами майстер-класів, які можуть бути зреалізованими в умовах уроків образотворчого мистецтва, є майстер-клас учителя, майстер-клас художника, майстер-клас учня.

Урок образотворчого мистецтва апріорі можна вважати майстер-класом учителя, оскільки його невід'ємним компонентом є демонстрація художнього процесу під час пояснення навчальних та творчих завдань, індивідуального консультування учнів під час виконання практичної роботи. Однак, може бути організований і спеціальний майстер-клас учителя, коли він знайомить учнів із власною творчою діяльністю. В такому випадку це значно підвищує авторитет учителя і мотивацію учнів до наслідування його прикладу.

Майстер-клас художника, коли на урок запрошується відомий фахівець у певній галузі образотворчого мистецтва – живописець, графік, майстер декоративного мистецтва, найбільш популярний. У практиці уроків образотворчого мистецтва може бути зроблений акцент на теоретичному або на діяльнісному аспекті творчості. У першому випадку під час спілкування з митцем учні мають можливість отримати досвід мистецтвознавчого аналізу та познайомитися з різноманітністю концептуальних підходів до проектування художнього твору, у другому – підлітки мають можливість безпосередньо спостерігати за різноманітністю авторських технологій втілення художньої ідеї та наслідуючи дії майстра реалізовувати власні творчі задуми.

Як показує досвід, під впливом такої співпраці з митцями, у підлітків, які не бачили можливостей власної реалізації у художній галузі, відбувається переоцінка особистісної вартісності мистецтва. Це сприяє реалізації одного із основних завдань загальної художньої освіти – формування особистості поціновувача мистецтва.

Можливості майстер-класів дозволяють використовувати потенціал учнів, які навчаються у художніх школах, або студіях. Дана форма майстер-класу передбачає залучення таких підлітків, або учнів старших класів, які мають досвід відповідної художньої діяльності, до демонстрації способів та прийомів виконання певних навчальних завдань. Приклад однолітків

особливо впливає на підвищення самооцінки підлітками власного художнього потенціалу.

Таким чином реалізація дидактичного потенціалу майстер-класів на уроках образотворчого мистецтва дозволяє вчителю задовольнити потребу у додаткових заходах щодо мотивації, зацікавлення та активізації художньо-творчої діяльності підлітків спричинену динамікою її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мухина В.С. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта / В.С. Мухина. – М.: Педагогика, 1981. – 239 с.
2. Николаева Е.И. Психология детского творчества / Е.И. Николаева. – СПб., 2006. – 220 с.
3. Полуянов Ю.А. Соотношение учебной деятельности и творчества детей на занятиях изобразительным искусством // Вопросы психологии. – 1998. – № 5. – С. 94– 101.
4. Роменець В.А. Психологія творчості: Навч. посібник . 2-ге вид., доп. / В.А. Роменець. – К.: Либідь, 2001. – 288 с.
5. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька: Навч.посібник / О.П. Рудницька. – К., 2002. – 270 с.
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. / О.Я. Савченко – К.: Грамота, 2012. – 504 с.

Мужикова Ирина

МАСТЕР-КЛАСС КАК СРЕДСТВО АКТИВИЗАЦИИ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

В статье раскрывается потенциал мастер-класса, как формы организации процесса обучения изобразительному искусству в общеобразовательной школе и средства активизации художественно-творческой деятельности подростков.

Ключові слова: изобразительное искусство, детская изобразительная деятельность, художественное творчество подростков, активизация.

Muzhykova Iryna

MASTER CLASS AS A MEANS OF INTENSIFICATION OF ARTISTIC AND CREATIVE ACTIVITIES FOR STUDENTS

This paper reveals potential of the master class as one of the forms of the process of learning of fine arts in secondary school, to enhance the artistic and creative activity of teenagers.

Key Words: fine arts, children drawing, artistic and creative activity of teenagers, intensification.

Мистецтво і освіта, 2014. - № 2 (72). – С. 20-23.